

ВІДГУК

офіційного опонента Александра Дениса Александровича на дисертацію Дідух Марини Миколаївни «Конструктивна копінг-поведінка слідчих Національної поліції України у психологічно напружених ситуаціях», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.06 - юридична психологія

Актуальність представленої теми дисертації обумовлена тим, що у контексті реформування правоохоронної системи загалом, і слідчого апарату зокрема, особливу увагу привертає найбільший за кадровим потенціалом суб'єкт слідчої діяльності, яким виступає Національна поліція України. Для цього необхідно розробляти єдині критерії визначення професійної придатності слідчих Національної поліції України з урахуванням особистісного та професійного потенціалу. Тому процес реформування слідчого апарату має бути взаємопов'язаний із переходом від формалізованого розуміння абстрактного представника слідства до гуманістичного ставлення, щодо індивідуальності кожного конкретного суб'єкта професійної діяльності. Таким чином, основною метою реформування має стати вдосконалення системи кадрового забезпечення, критичний перегляд вимог до працівників слідства з урахуванням їхньої готовності до ефективного виконання професійних завдань у стресогенних умовах ризиконебезпечної діяльності.

Однак, недоцільно реорганізовувати слідчий апарат формально, не піддаючи ревізії концепцію суб'єкта слідчої діяльності. Це потребує залучення сучасних наукових здобутків не тільки юридичних наук, але й соціальних та психологічних, адже слідчий є, перш за все, особистістю, яка виконує свої функції у досить специфічних психологічно напружених умовах. Відтак, не розкривши психологічного змісту особистості слідчого в усьому розмаїтті його особливостей, не можна казати й про реальне реформування інституту слідства. При цьому, психологічне вивчення особистості слідчого неможливе без аналізу особливостей умов його професійної діяльності. Отже, розуміння особистісних особливостей слідчого повинне базуватися на безпосередньому вивченні їх у контексті професійної діяльності, яка, серед іншого, й обумовлює низку професійно значущих індивідуально-психологічних якостей.

Вх. № 1665	
16	04 20 18
кількість аркушів: 4	
осн. док.	додаток

Дисертація Дідух М.М. становить теоретичний та прикладний інтерес, адже на основі проведеного дослідження автор доводить, що важливим інструментом з'ясування специфічних особистісних характеристик фахівця є вивчення стресогенних умов слідчої діяльності. Розкриваючи психологічну сутність процесу формування професійно-психологічної готовності до конструктивної копінг-поведінки слідчих Національної поліції України у психологічно напружених ситуаціях, дисертант розкриває психологічні детермінанти комплексного розуміння її суб'єкта не за формально-описовими ознаками, а вже на якісно новому рівні – гуманістичному.

З огляду на це, безсумнівною є наукова новизна та практична значущість представленої на розгляд дисертації. Зокрема, автором визначені та обґрунтовані концептуально-методологічні засади дослідження копінг-поведінки слідчих Національної поліції України у психологічно напружених ситуаціях, на підставі чого розкриваються чинники, що зумовлюють її конструктивний характер. Проведене масштабне експериментальне дослідження надало підстави для висвітлення індивідуально-психологічних чинників, що обумовлюють конструктивну копінг-поведінку слідчого у психотравматичних ситуаціях службової діяльності, як детермінант формування його професійно-психологічної готовності. Автором також здійснена адаптація та апробація структурно-функціональної моделі копінг-поведінки слідчого, яка складається з когнітивно-оціночного, мотиваційно-операційного та регулятивного компонентів.

Грунтовний аналіз одержаних емпіричних результатів дозволив охарактеризувати психологічні детермінанти конструктивної копінг-поведінки слідчого та його психологічної стійкості до інтенсивних впливів стресогенних умов професійної діяльності. На підставі цього запропонований авторський навчальний тренінг підвищення рівня конструктивної копінг-поведінки слідчих поліції у психологічно напружених ситуаціях професійної діяльності та емпірично підтверджена ефективність його застосування. Даний тренінг спрямований на вдосконалення системи професійної підготовки працівників

слідства шляхом формування та розвитку психологічної готовності та стійкості до ризиконебезпечних умов професійної діяльності.

Безумовним здобутком дисертанта є те, що узагальнення одержаних результатів дозволило створити дієвий інструментарій психологічної діагностики рівня сформованості структурних компонентів копінг-поведінки слідчих. Ці напрацювання можуть бути покладені в основу ревізії наявного інструментарію професійно-психологічного відбору кандидатів на службу у напрямі його наближення до реальних вимог професійної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів підкріплене низкою актів впроваджень і знайшло свою реалізацію у процесі практичної діяльності за напрямами професійно-психологічного супроводження проходження служби, психопрофілактичної роботи, а також професійно-психологічної підготовки слідчих поліції.

Досить виваженим є формулювання об'єкта та предмета дослідження. Дисертантом чітко визначено мету та завдання дослідження, що обумовило гармонійність архітекτονіки роботи, яка структурно складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура викладення матеріалу повною мірою відображає логіку розв'язання поставлених завдань, що дозволило окреслити теоретичні засади дослідження особистості слідчого та здійснити емпіричне дослідження особистісних детермінант формування його конструктивної копінг-поведінки у психологічно напружених ситуаціях.

Виходячи з завдань дослідження, дисертант розпочинає розгляд проблеми конструктивної копінг-поведінки слідчих у психологічно напружених ситуаціях з аналізу теоретичних підходів до розуміння таких провідних феноменів, як професійна діяльність слідчого, адаптація та копінг-поведінка. У ході теоретичного аналізу психологічно напружених умов діяльності слідчого автором встановлено, що основною їхньою особливістю є саме ризиконебезпечний та стресогенний характер, який, на тлі жорсткої правової регламентації, накладає низку специфічних вимог до адаптаційного потенціалу особистості слідчого.

На наступному етапі доведено, що одержані науково-теоретичні положення дозволяють розробити структурно-функціональну модель конструктивної копінг-поведінки слідчих, на підставі чого емпірично з'ясувати психологічні детермінанти її формування, як чинника професійно-психологічної готовності до виконання обов'язків у психологічно напружених ситуаціях службової діяльності. Автором переконливо обґрунтована методологія емпіричного дослідження, репрезентативність вибірки та релевантність обраного психодіагностичного інструментарію. Математико-статистичне опрацювання узагальнених даних сприяло розгорнутому аналізу та інтерпретації одержаних результатів експериментального етапу дослідження.

Ґрунтуючись на емпіричних даних, Дідух М.М. на третьому етапі дослідження виокремлює фактори, що обумовлюють особливості формування професійно-психологічної готовності до конструктивної копінг-поведінки слідчих у психологічно напружених ситуаціях службової діяльності. Це дозволило дисертанту розробити авторську програму професійно-психологічної підготовки слідчих, у якій тренінгові технології спрямовані на формування та розвиток професійно значущих якостей фахівців, що обумовлюють їхню готовність до конструктивної копінг-поведінки у стресогенних та ризиконебезпечних умовах. Результати експериментальної апробації запропонованої тренінгової програми підтвердили її дієвість та принципову придатність до впровадження у систему підготовки та психологічного супроводження слідчих.

Таким чином, здійснене емпіричне та науково-теоретичне дослідження дало можливість автору конкретизувати типові психологічно напружені ситуації професійної діяльності слідчих поліції; проаналізувати основні засади процесу психологічної адаптації фахівця до психологічно напружених умов діяльності; застосовувати розроблену тренінгову програму у системі професійно-психологічного забезпечення службової діяльності. Окремі положення та висновки можуть бути використанні під час викладання навчальних дисциплін «Юридична психологія» та «Професійно-психологічна

підготовка слідчих», а також у процесі психологічного супроводу професійної діяльності працівників слідчих підрозділів.

На підставі викладеного можна констатувати, що авторські наукові надбання є результатом не лише якісного опрацювання науково-теоретичних першоджерел, але й узагальнення великого обсягу експериментальних даних. Дисертант повною мірою володіє науковою методологією, на що вказує сукупність релевантних меті дослідження методів та обґрунтованість організації процесу й процедури емпіричного дослідження. Достовірність наукових здобутків також ґрунтується на адекватних методах математико-статистичного опрацювання даних. Висновки роботи відповідають декларованим завданням дослідження, повною мірою презентують її зміст та відповідають вимогам ДАК України, щодо кандидатських дисертацій.

Незважаючи на загальну позитивну оцінку дисертації Дідух М.М., звертаємо увагу на наступні проблемні її позиції.

1. Автор при аналізі стресорів діяльності слідчого у п. 1.1 зосереджує увагу більшою мірою на ризиконебезпечності, хоча, серед представників силових структур, саме слідчі стикаються з психотравматичними чинниками соціономічного характеру, які обумовлюють небезпеку психологічного вигорання та деформації.

2. При аналізі психологічної адаптації у п. 1.2 автор уникає аналізу базової особистісної характеристики суб'єкта діяльності, якою є адаптивність. Тим паче, що серед професійно важливих якостей слідчого адаптивність є однією з провідних. Також автор взагалі уникає аналізу таких важливих чинників конструктивного копіngu слідчого як професійно-психологічна готовність, професійно-психологічна підготовленість та фаховий досвід. Ігнорування ж такої важливої особистісної характеристики як толерантність до невизначеності, у четвертому розділі спрямовує і без того досить перевантажений авторський тренінг у незрозумілому напрямі, хоча саме ця характеристика визначає адаптивність, психологічний імунітет та загалом успішність копіngu у складних та нестандартних ситуаціях.

3. При розгляді копінгу автор втрачає професійну особливість діяльності слідчого, тому стає незрозумілим у чому особливість саме його копінг поведінки. Так, у п. 1.3 при розгляді критеріїв так званої конструктивної професійної копінг-поведінки, автор обмежується загальними характеристиками притаманними будь-якій пересічній людині. У той час копінг слідчого може суттєво відрізнятися, адже він має включати готовність до ризику, конфлікту та небезпеки, чого звичайні люди намагаються уникати взагалі. Це спостерігається й у подальшому, коли автор у другому розділі створює модель копінг-поведінки, то у ній відсутня специфіка саме слідчої діяльності, наче вона розроблена універсальною для будь якої особистості. При цьому, даючи авторське визначення копінг-поведінки автор втрачає особливості слідчої діяльності, а у формулюванні конструктивної копінг-поведінки чомусь стверджує, що вона спрямована на «контроль психологічно напружених ситуації, її уникнення або отримання підтримки», хоча копінг передбачає опанування на основі внутрішньої ресурсності людини, а не намагання поставити під контроль об'єктивну ситуацію чи пошуки підтримки.

4. У третьому ж розділі, при аналізі одержаних первинних даних, автору було б доцільно провести кореляційний аналіз досліджуваних факторів, що дозволило б виявити ті з них, які насправді визначають успішність конструктивної копінг-поведінки слідчого. Інакше складається враження про довільність обрання методик діагностики досліджуваних якостей, а відтак й спрямування тренінгу подальшого формувального експерименту.

5. У роботі є низка недостатньо обґрунтованих позицій. Зокрема, автор, описуючи різні підходи тлумачення копінгу, без жодних обґрунтувань заявляє, що буде його розглядати з позицій транзакційної концепції, що відбилося чомусь навіть у другому висновку дисертації та авторефераті. Або у науковій новизні автор серед власних здобутків стверджує у якості удосконалення якусь перевірку батареї психодіагностичних методик. Так само незрозумілою є описова частина тренінгу, вправи якого не зовсім пов'язані зі слідчою діяльністю, проте займають значний обсяг роботи.

Проте, наведені зауваження не применшують загального позитивного враження від представленого рукопису та не оцінюються нами як принципові. Дисертація виконана літературною українською мовою, стиль викладення – науковий. Вимоги до оформлення тексту автором дотримані. Проблематика формування конструктивної копінг-поведінки слідчих Національної поліції України у психологічно напружених ситуаціях є напрямом, який відповідає спеціальності 19.00.06 – юридична психологія.

Можна констатувати, що дисертація Дідух М.М. є самостійним науковим дослідженням, в якому повною мірою досягнута мета та вирішені поставлені завдання. За темою дисертації опублікована достатня кількість статей у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях. Автореферат дисертації відповідає основним її положенням.

Таким чином, за актуальністю, ступенем новизни, науковою та практичною значущістю одержаних результатів дисертація відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук, а Дідух М.М. заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія.

**Офіційний опонент,
доктор психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи факультету психології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Д.О.Александров

“16” квітня 2018 року.

